

Одеська національна юридична академія
Південноукраїнський центр гендерних досліджень

код екземпляра 118080

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПОЛІТИКИ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 13 – 14

Одеса
«Юридична література»
2002

В. В. Жернаков

Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого

СПІВВІДНОШЕННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ПРАВ

Сучасне бачення прав людини пов'язується із стратегією сталого розвитку, коли жодна з проблем суспільного буття не може бути відокремленою від їх забезпечення, а стабільність у суспільстві безпосередньо залежить від їх реалізації.

Забезпечення прав — широке поняття, що охоплює комплекс заходів держави по реалізації взятих на себе зобов'язань — від економічних та організаційних до правових. Воно залежить не тільки від намагань, а й від можливостей; це — “вимір можливого”, того як правовий захист — “вимір належного”, реалізація якого підкріплюється відповідними правовими механізмами.

Права в соціально-трудої сфері (право на працю, на сприятливі та справедливі умови праці, на гідний рівень життя, на соціальне забезпечення, включаючи соціальне страхування, тощо) є визначальним в системі прав людини. Їх реалізація, на відміну від громадських та політичних прав, потребує значних зусиль держави. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 р. пов'язує обов'язок кожної держави-учасника забезпечити закріплені в Пакті права з максимальними межами наявних ресурсів, при цьому вказуючи на поступову їх реалізацію. Віденська декларація та Програма дій, прийняті 25.06.1993 р. Всесвітньою конференцією з прав людини, закріплюють “свячений обов'язок” усіх держав виконати свої зобов'язання щодо прав людини (п.1) [1, 80] та необхідність урядам включити стандарти, що містяться у міжнародних договорах з прав людини, до внутрішнього законодавства (п.83) [1, 93]. З метою забезпечення встановлених прав готується до прийняття Додатковий протокол до Пакту, яким передбачається надання фізичним особам права подання петицій до Комітету з економічних, соціальних та культурних прав ООН з приводу порушення їх прав [2, 479].

У забезпеченні соціально-трудоїх прав правове регулювання відіграє не головну роль, хоча ефективні правові механізми можуть суттєво вплинути на їх реалізацію. Одним з прикладів може бути

модель соціального бюджету, який у загальному вигляді є “соціальним зрізом” Державного бюджету, але більш докладним, з доповненням іншими джерелами (страхові внески в фонди загальнообов'язкового державного соціального страхування, інші позабюджетні джерела). Він дозволить уряду за допомогою моделювання за вивіреною методикою пропонувати Верховній Раді оптимальний варіант Державного бюджету щодо соціальних витрат, приймати адекватні рішення з питань соціальної політики з урахуванням фінансових можливостей на короткостроковий і довгостроковий періоди.

Використання соціальних нормативів, які хоча і не створюють ресурсну базу для соціальної захищеності, але є елементом у розрахунках витрат на соціальні виплати (межі малозабезпеченості, мінімального споживчого бюджету та ін.), дозволить дотримувати мінімальних норм соціального забезпечення через механізм захищених статей (п.9 ч.3 ст.33 Бюджетного кодексу). З метою реалізації соціального бюджету в структурі Мінпраці України створено відповідний підрозділ. Вважаю, що найбільш дієвою правовою формою регулювання комплексу проблем, зв'язаних з підготовкою, складанням, затвердженням та контролем за виконанням соціального бюджету в його співвідношенні з консолідованим Державним бюджетом, бюджетами фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, може стати спеціальний Закон “Про соціальний бюджет”.

Правовий захист соціально-економічних прав може здійснюватись як з боку держави (нагляд та контроль за додержанням трудового законодавства; встановлення дисциплінарної (п.1 ст.41 КЗпП), матеріальної (ст.ст.237,237-1 КЗпП), адміністративної (ст. 41 КпАП) або кримінальної (172-175 КК) відповідальності за його порушення), так і через колективні (діяльність профспілок та інших представницьких органів, колективні трудові спори) та індивідуальні дії (розгляд заяв працівника в КТС та судовий захист).

До речі, вже зараз потребує уточнення термін “грубе порушення законодавства про працю”, що міститься у ст.172 КК України. За значимістю воно повинне наближатися до незаконного звільнення, тому що міститься в одній статті. Але, оскільки незаконне звільнення пов'язується з особистими мотивами, чи значить це, що ця умова поширюється на інші випадки порушення законодавства про пра-

цю? І що таке “грубе порушення” — воно грубе за формою або за змістом (наслідками), які виникли або можуть виникнути? До того ж з точки зору кого порушення повинне бути грубим — держави чи працівника? Для одного працівника наслідки порушення його права можуть бути незначними, тоді як для іншого вони можуть зачіпати життєво важливі інтереси. Зачекаємо роз’яснень з цього приводу Пленуму Верховного Суду України. А поки що звернемо увагу на неприпустимість порад, які інколи зустрічаються в економічній літературі. У деяких сучасних виданнях “для виживання компаній” серед інших сумнівних засобів пропонуються і такі, що прямо передбачені кримінальним законодавством як злочини: “зміни в сторону зменшення розміру оплати праці при зміні ринкової ситуації”, “затримка заробітної плати до певної дати” [3, 294].

Цивільно-процесуальне законодавство України регулює порядок розгляду та захист як прав, так і “охоронюваних законом інтересів” (ст.ст. 4,5 ЦПК), тобто інтересу, який впливає із норм законодавства, в тому числі і трудового. У судовому порядку не може розглядатися індивідуальний спір про встановлення нових умов праці, як би сильно вони не зачіпали інтереси працівника. Для того щоб потрапити під судовий захист, інтерес спочатку повинен потрапити до нормативного регулювання, інакше це буде спір про встановлення права, який в судовому порядку не вирішується.

Разом з тим, предметом трудового спору можуть бути розбіжність між сторонами соціально-трудова відносин з питань встановлення нових або зміни існуючих соціально-економічних умов праці (п. “а” ст.2 Закону “Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)”). Але це вже спір не індивідуальний, що вирішується у судовому порядку, а колективний, для якого характерна примирна процедура. Протиріччя, коли у порядку колективного спору вимоги колективу щодо встановлення нових умов праці, які розповсюджуються на кожного працівника та носять скоріше індивідуальний характер, можуть вирішуватись, тоді як в індивідуальному — ні, можна вирішувати через розвиток індивідуально-договірної регулювання. Якщо б, наприклад, щорічне підвищення заробітної плати було передбачене як умова трудового договору при прийнятті на роботу, а власник через рік відмовився його виконати, то таке невиконання умови трудового договору можна оскаржити до суду.

Література

1. Международные акты о правах человека: сборник документов. — М.: Издательская группа НОРМА-ИНФРА*М, 1999. — С. 80–95.
2. Права человека: учебник для вузов / Отв. ред. Е.А. Лукашева. — М.: Издательская группа НОРМА-ИНФРА*М, 1999. — 573с.
3. Спивак В.А. Организационное поведение и управление персоналом. — Спб.: Питер, 2000. — 416с.

І. М. Панкевич

м. Львів

ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ (УКРАЇНСЬКИЙ ТА МІЖНАРОДНО- ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОНТЕКСТ)

Власність як економічна категорія представляє собою суспільні відносини щодо володіння, користування та розпорядження засобами і продуктами виробництва. В останні роки спостерігається суттєвий перегляд традиційно вузьких уявлень про природу власності як про речово-товарне явище, науковцями робиться спроба розглянути цей інститут як фундамент формування ринкових відносин у суспільстві, як форму вияву свободи людини, її становища у суспільстві. Цій проблемі присвячені праці таких вчених, як Н.Д.Сгоров, Є.А.Суханов, С.М.Корнеев, Ч.Азімов, В.В.Черников, Л.О.Морозова.

Н.Д. Сгоров пропонує розглядати власність як з матеріальної сторони, тобто як процес привласнення, так і з соціальних позицій, як таке суспільне відношення, яке встановлюється внаслідок усунення індивідом (колективом) всіх оточуючих його осіб від привласнення ним матеріальних благ [1]. Є.А.Суханов визначає власність як відносини між людьми з приводу речей, які полягають у привласненні або в належності матеріальних благ одним особам (їхнім колективам) і, відповідно, у відчуженості цих благ від всіх інших осіб [2]. С.М.Корнеев визначає власність як суспільне відношення між людьми у процесі виробництва, обміну, розподілу матеріальних благ у певних історичних умовах [3]. Ч.Азімов звертає увагу на те, що власність служить як для задоволення особистих потреб власника, так і для здійснення обігу. Тому їй потрібно роз-